

Mladen Obad-Šćitaroci, Bojana Bojanić

PERIVOJ UZ BISKUPSKI DVOR U ĐAKOVU

UVOD

Istraživanje povijesti parkovne arhitekture pomoći će da doživimo neki perivoj kad ga već nismo mogli proživjeti. Shvatit ćemo da estetika parkovnog prostora nije bezvremenska estetika. Ona je prolazna i promjenjiva, vrlo često odraz trenutka. Perivoj je objekt određenog vijeka i neponovljiv. Ima svoj vlastiti razvojni proces, svoju vlastitu povijest (nastanak, razvoj, promjene, nestanak) što je plod slike društva i njegove kulture koja ga je zamislila, izvela i koristila. Perivoji (vrtovi, parkovi) su dio graditeljskog i kulturnog nasljeđa. Oni su arhitektura, ali u organskom materijalu. Građevni materijal objekata parkovne arhitekture je djelomično ili pretežno živ i nepostojan materijal, pa parkovnu arhitekturu moramo promatrati u prostoru i vremenu jer se slika i proporcije neprestano mijenjaju. Iz toga proizlazi i bitna razlika u odnosu na arhitektonske spomenike.

Perivoj uz biskupski dvor u Đakovu spomenik je parkovne arhitekture i zaštićen je od 1968. g.¹ Zauzima površinu od oko sedam hektara² što je »i više na prilično za Đakovo« kako je to početkom 20. st. primijetio A. G. Matoš prilikom svog boravka u Đakovu.³ Tadašnji perivoj bio je velik u odnosu na razmjerno malo Đakovo, ali primjerenog mjerila prema katedrali i biskupskom dvoru.

Perivoj je nastao kao parkovna površina uz biskupski dvor, dakle kao privatni vrt, a posljednjih nekoliko desetljeća koristi se i kao javni prostor s namjenom glavnog gradskog perivoja. Bez obzira na već nastale i moguće buduće transformacije, perivoj s biskupskim dvorom i katedralom moramo promatrati kao jedinstveni urbanistički i arhitektonski sklop koji značajno doprinosi oblikovanju slike grada.

Perivoj u Đakovu ide u red one povijesne parkovne arhitekture u Hrvatskoj za koju, barem prema dosadašnjim saznanjima, ne raspoložemo s mnogo povijesnih izvora. Razmjerno je malo pisane, grafičke i kartografske građe na osnovu koje bi se mogla steći potpuna slika o

1 Perivoj je zaštitio Republički zavod za zaštitu prirode SRH u Zagrebu rješenjem br. 9/2-1968. i upisao u registar posebno zaštićenih objekata prirode pod brojem 238.

2 Perivoj se prostire na površini od 15 rali i 66 čhv, na katastarskim česticama broj 576/1 i 576/3 upisanim u zemljišno-književnom ulošku br. 2938 k.o. Đakovo.

3 Matoš, Antun Gustav. *Od Zagreba do Beograda*, 1906. u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 66, Zagreb: Matica Hrvatska i Zora, 1967., str. 267.

nastanku i razvoju perivoja. Mnogo toga ostat će i nadalje nepoznato i bit će predmet budućih znanstvenih istraživanja.

Đuro Rauš (1976. i 1977.),⁴ Amalija Denich (1976.)⁵ i Vesna Ančić (1988.)⁶ pretežno pišu o postojećem stanju perivoja, o biljnim vrstama u njemu, ponešto o obnovi, a vrlo malo o nastanku i razvoju te o njegovoj arhitektonskoj kompoziciji. Mnogo je veći broj publikacija o biskupskom dvoru i katedrali u kojima se ponekad usput spomene perivoj.

U nedostatku publiciranih i arhivskih pisanih izvora za istraživanje biskupskog perivoja u Đakvu dragocijena je kartografska⁷ i grafička⁸ građa poput starih katastarskih planova, fotografija i razglednica. Najstarija katastarska karta potječe iz 1863. g., a fotografija iz vremena prije izgradnje katedrale. Prilikom istraživanja korišteni su arhivski fondovi institucija u Đakovu, Osijeku i Zagrebu.⁹

- 4 Rauš, Đ. Parkovi Đakova, *Zbornik Đakovštine*, Zagreb 1976.: JAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci, posebno izdanje, knj. III, str. 139-141; Rauš Đ. *Stari parkovi u Slavoniji i Baranji*, Split 1977.: Horikultura, str. 58-61.
- 5 Denich, A. *Rekonstrukcija starog parka u Đakovu*, 1976. elaborat Republičkog zavoda za zaštitu prirode SRH
- 6 Ančić V. *Valorizacija i rekonstrukcija starog parka oko katedrale u Đakovu*, 1988. diplomski rad, Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- 7 Za istraživanje biskupskog perivoja na raspolaganju su bili sljedeći kartografski izvori: 1. Katastarska karta, 1863. g., mjerilo 1:2880, izvor: Arhiv Republičke geodetske uprave SRH u Zagrebu; 2. Gruntovna karta Đakova; 3. Položajna regulatorna osnova trgovišta Đakovo, 1907., 1:2880, Muzej Đakovštine - kulturno-povijesna zbirka, br. 273; 4. Položajni nacrt irga Đakova, nedatirano (vjerojatno 1900.-1913.), 1:2880, Muzej Đakovštine - kulturno-povijesna zbirka; 5. Katastarska karta, 1939., 1:1000, list br. 32, Arhiv Republičke geodetske uprave SRH u Zagrebu; 6. Katastarski plan, 1967., 1:1000, Općinski ured za katastar; 7. Katastarska karta, 1971., 1:1000, list br. 26/32, Arhiv republičke geodetske uprave SRH; 8. Osnovna državna karta, 1975., 1:5000, list Đakovo 25, Uprava za geodetske i katastarske poslove općine Đakovo; 9. Karta postojećeg stanja perivoja u Đakovu, 1976., 1:500, Republički zavod za zaštitu prirode SRH u Zagrebu.
- 8 Za istraživanje perivoja na raspolaganju su bili sljedeći grafički izvori (fotografije i razglednice): 1. Biskupski dvor u Đakovu prije izgradnje katedrale, izvor: Dijecezanski arhiv Đakovo, zbirka Bäuerlein; 2. Slamnati paviljon u perivoju, 1895., Muzej Đakovštine i Republički zavod za zaštitu spomenika kulture SRH u Zagrebu; 3. Vrt ispred južnog pročelja biskupskog dvora oko 1900., Republički zavod za zaštitu spomenika kulture SRH; 4. Perivoj uz biskupski dvor oko 1900., Republički zavod za zaštitu spomenika kulture SRH; 5. Biskupski dvor i katedrala oko 1904., razglednica, Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, Grafička zbirka; 6. Biskupski dvor i katedrala početkom 20. st., razglednica, Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, Grafička zbirka; 7. Vrt ispred jugozapadnog pročelja biskupskog dvora, 1914., Republički zavod za zaštitu spomenika kulture SRH; 8. Veliki staklenik u perivoju oko 1925., Muzej Slavonije u Osijeku; 9. Pogled iz zraka na katedralu, biskupski dvor i dekorativne vrtove između dva rata, Dijecezanski arhiv Đakovo, zbirka Bäuerlein; 10. Biskupski dvor i katedrala, 1939., razglednica, Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, Grafička zbirka; 11. Veliki staklenik u perivoju, iza 1945., Dijecezanski arhiv Đakovo, zbirka Bäuerlein; 12. Vrt ispred južnog pročelja biskupskog dvora, od 1970., Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Osijek; 13. Mali staklenik, monografija Đakovo, 1989.
- 9 Za istraživanje perivoja korištena je arhivska građa sljedećih institucija: u Đakovu - Dijecezanski arhiv, Muzej Đakovštine, Uprava za geodetske i katastarske poslove općine

NASTANAK I RAZVOJA PERIVOJA

Na osnovu danas poznatih povijesnih izvora ne možemo utvrditi točno vrijeme nastanka perivoja uz biskupski dvor u Đakovu. Počeo se osnivati u prvoj polovici 19. st., a definitivnan izgled dobiva još prije izgradnje katedrale. Biskup Bakić (1716.-1749.) rezervirao je veliki prostor južno od dvora gdje je predvidio budući biskupski park.¹⁰ Oko 1760. g. spominje se prvi staklenik kojeg je podigao biskup Čolnić.¹¹ Za vrijeme biskupa Raffaya, koji je oko 1821.-22. g. podigao južno krilo biskupske rezidencije, vjerojatno je uređen i vrt ispred južnog pročelja dvora, a započelo se i s uređenjem voćnjaka.¹²

Nema sumnje da je perivoj svoj konačni izgled dobio upravo u vrijeme J. J. Strossmayera koji je postao đakovački biskup 1850. g. Najstariji kartografski prikaz perivoja je onaj na katastarskoj mapi iz 1863. g. (slika 1), dakle prije izgradnje katedrale (1866.-83.).¹³ Grafički prikaz perivoja posjeduje obilježja izvornih katastarskih karata iz šezdesetih godina 19. st. pa bi se iz toga moglo zaključiti da je perivoj svakako formiran prije 1863. g.

Iz do sada poznatih izvora o samom perivoju saznajemo vrlo malo. U »Novom i starom kalendaru Slavonskom« za 1831. g. spominje se perivoj: »... u sadashnjoj novoj Bashcsi biskupskoj kod kuche, i to u shljiviku, kojise pervo imenovashe csifutana ...«¹⁴ Godine 1877. perivoj uz biskupski dvor spominje Janko Koharić u Viencu: »Uz biskupov grad, na južnoj strani, nalazi se krasan vrt, velik do 30 jutara. Vrt se čisto drži, a ulaz je svakomu dozvoljen. U tom vrtu vidjeti je skoro svaki dan i prije podneva na koji časak, a osobito po podne, biskupa u društvu kojega gosta, kojih malne uvijek ima u Đakovu - ili barem u društvu svojih domaćih svećenika. Biskupu je uvijek milo i drago kada vidi, da i Đakovčani u vrt dolaze, što osobito nedjeljom i svetkom biva.«¹⁵ U knjizi o J. J. Strossmayeru M. Cepelić i M. Pavić na jednom

Đakovo, Gruntovnica; u Osijeku - Muzej Slavonije i Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture; u Zagrebu - Republički zavod za zaštitu prirode SRH, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture SRH, Nacionalna i sveučilišna biblioteka (grafička zbirka) i Republička geodetska uprava SRH (arhiv starih karata).

- 10 Marković M. *Đakovo i Đakovština* 1976. u: Zbornik Đakovštine 1, Zagreb: JAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci, posebno izdanje, knji. III, str. 180.
- 11 Podatak je usmeno dobiven od dr. A. Šuljaka (Biskupski ordinarijat Đakovo).
- 12 V. Ančić (op. cit., str. 19) navodi da je biskup Raffay postojeći šljivik, tzv. čifutana, pripojio biskupskom dvoru pa je prostor do kanala Čajnice bio pretvoren u livadu, a uzdignuti dio (prema današnjoj ulici P. Preradovića) pretvoren u park i voćnjak.
- 13 Katedrala je ucrtana na katastarsku kartu kasnije, 1897. g. prilikom reambulacije.
- 14 Usp.: *Novi i stari kalendar Slavonski*, Osijek za god. 1831. Osvrćući se na tekst biskupa Bakića koji opisuje Đakovo urednik kalendara je na jednom mjestu u vidu opaske spomenuo tadašnji perivoj.
- 15 Koharić J. *Biskupski grad u Đakovu*, Vienac, 1877. god. 9, br. 26, str. 418.

mjestu tek spominju perivoj: »... Biskup rado pogledava na svoju crkvu. Koliko i koliko puta bi mi za šetnje u ubavom perivoju ... rekao ...«¹⁶ Doista je neobično da se u spomenutoj knjizi jako iscrpno opisuju gradnja katedrale, a da se ne kaže ništa o nastanku perivoja, osobito ako se on uređivao istovremeno s gradnjom katedrale kako se to često u literaturi pretpostavlja.¹⁷ Perivoj je u vrijeme gradnje katedrale vjerojatno obnavljan i dosađen novim biljnim vrstama, možda i u nekoliko navrata do kraja 19. st.¹⁸

Izgleđ perivoja kakav vidimo na katastarskoj karti iz 1863. g. (slika 1), nije se bitno mijenjao do kraja 19. st., pa ni u prvom desetljeću 20. st. što potvrđuju kartografski izvori. Značajnije promjene u kompoziciji uočljive su tek na katastarskoj karti iz 1939. g. (slika 2). Staze su djelomično izmijenjene, a neki objekti u perivoju više nisu urisani što znači da ih više nije bilo. U sljedećim desetljećima, osobito nakon Drugog svjetskog rata, perivoj je sve manje njegovan, srušen je i veliki staklenik, a izgrađeni su neki novi objekti, kao ljetna pozornica i dom zdravlja. Tijekom vremena park je prerastao u šumu, a tek dekorativni vrtovi neposredno ispred istočnog i južnog pročelja biskupskog dvora podsjećaju na nekadašnji drugačiji i pažljivije oblikovani perivoj.

ARHITEKTONSKA KOMPOZICIJA PERIVOJA

Zbog vremenski ograničenog vijeka trajanja biljaka te zbog stalnih mijena, parkovnu arhitekturu moramo promatrati kao vegetacijski palimpsest u kojem su različite epohe i stilovi ostavili tragove jedni preko drugih. Perivoj uz biskupski dvor u Đakovu, u nepuno jedno i pol stoljeća postojanja, nije doživljavao radikalne transformacije pa kompoziciju perivoja iz 1863. g. (slika 1) možemo smatrati izvornom i najvrijednijom fazom u njegovom razvoju koja će biti temelj naše analize. Manje promjene koje su nastupile u vremenu između dva rata i osobito nakon Drugog svjetskog rata više su plod starenja i sve manjeg održavanja perivoja, nego što su rezultat obnove ili novog koncepta kompozicije i korištenja.

Perivoj uz biskupski dvor romantičarski je park s historicističkim dekorativnim vrtovima ispred pročelja objekata. Dobro je primijetio A. G. Matoš kada je prošetavši sa perivojem napisao: »Stil parka je sasvim domaći i originalan - kombinacija od francuskih lijeha, engleskog

16 Cepelić, M. Pavić, M. *Josip Juraj Strossmayer - biskup bosansko-dakovački i srijemski, 1850.-1900., Zagreb, 1900.-1904.*, str. 390.

17 U rješenju o zaštiti perivoja Republičkog zavoda za zaštitu prirode SRH navodi se da je saden paralelno i nakon zidanja župne crkve (od 1866. g. nadalje). Prema Đ. Raušu, u navedenim izvorima (bilješka 4), postanak perivoja je vezan uz izgradnju katedrale (1866.-1882.). A. Denich smatra da se počelo s uređenjem perivoja 1866. g. (Denich, A. 1976., op. cit., str. 1), a V. Ančić navodi da je J.J. Strossmayer započeo oblikovati perivoj od 1870. (Ančić, V. 1988., op. cit., str. 19).

18 V. Ančić (po. cit., str. 20) navodi da je Strossmayer više puta obnavljao perivoj pri čemu su zasadene neke egzotične vrste i crni borovi koji su očuvani do danas.

drveća, pa našeg običnog voćnjaka i povrtnjaka«. ¹⁹ Čest je slučaj u povijesti parkovne arhitekture sjeverne Hrvatske da perivoji druge polovice 19. st. posjeduju obilježja različitih stilova pomiješanih s domaćom vrtnom tradicijom, što je zajedno osmišljeno tadašnjim romantičarskim ukusom i modom. ²⁰

Prostorno i kompozicijski perivoj se sastoji od nekoliko cjelina: 1. dekorativni vrtovi ispred istočnog i južnog pročelja biskupskog dvora i ispred južnog pročelja staklenika; 2. vrtovi u zapadnom dijelu perivoja namijenjeni uzgoju povrća i cvijeća; 3. voćnjak zapadno od biskupskog dvora i u južnom dijelu perivoja izmješšan s parkovnim drvećem i 4. parkovni prostor.

Dekorativni parterni vrtovi ispred pročelja dvora najstariji su dijelovi perivoja. Vrt ispred istočnog pročelja vjerojatno je nastao sredinom 18. st. kada je za biskupa Čolnića dovršeno istočno krilo dvora. Očuvani grafički dokazi iz toga vremena za sada nisu poznati, ali je nemoguće zamisliti barokni dvor bez vrta ispred reprezentativnog pročelja i još k tome okrenutog prema glavnom gradskom trgu. Vrt kakav se očuvao do danas nastao je između dva rata (slika 3), a vrt ispred južnog pročelja nastao je, po svoj prilici, dvadesetih godina 19. st. nakon izgradnje južnog krila dvora za biskupa Raffaya. Izgled vrta se mijenjao tijekom vremena, već prema stilu i ukusu. Provincijski ureden vrt, prenatrpan različitim biljem bez osobitog koncepta, s prijelaza iz 19. u 20. st. (slika 4) preoblikovan je tridesetih godina 20. st. Kompozicija vrta postala je čistija i jednostavnija, ali hladnija i reprezentativnija (slika 5). Ispred velikog staklenika bio je ureden geometrijski oblikovan vrt sa šišanim nasadama od šimšira čiji se ostaci i danas uočavaju u perivoju. Tu su se ljeti iznosile posude sa cvijećem koje se zimi čuvalo u stakleniku.

Godine 1863. u perivoju je bilo četiri objekta (Slika 6): veliki staklenik (A), mali staklenik (B), ostaci Kastan-pašine džamije (C) i »slamnati« paviljon (D). Ni jedan od tih objekata više ne postoji. Posjedujemo fotografije ili crteže svih ovih objekata pa nam je poznat njihov izgled. Velika oranžerija podignuta je prije 1863. g., a demontirana je nakon Drugog svjetskog rata (slika 7). Bila je pravokutnog oblika veličine 45x13 metara s tlocrtno i visinskim istaknutim dijelom. ²¹ Mali staklenik podigao je oko 1760. g. biskup Čolnić, a srušen

¹⁹ Matoš A.G. op. cit., str. 267.

²⁰ Neki autori (vidi bilješke 4-6) perivoju uz biskupski dvor pripisuju obilježja engleske parkovne arhitekture. Istina je da romantičarski park proizlazi iz engleskog, ali biskupski vrt nije nastao romantičarskim preoblikovanjem prije oblikovanog engleskog perivoja. Sredina 19. st., kada nastaje ovaj park, vrijeme je romantizma u parkovnoj arhitekturi sjeverne Hrvatske. Kod nas je postalo uobičajeno nazivati svaki parkovni prostor pejzažne koncepcije ili s nepravilnim nasadima »engleskim parkom« što nije ispravno. Biskupski perivoj u Đakovu blizak je romantičarskoj i historicističkoj parkovnoj arhitekturi, a prilično je daleko od engleskih perivoja.

je 1908. g.²² U tlocrtu je bio veličine 22x7 metara. Ostaci džamije u perivoju postojali su do 1970. g. kada je na tom mjestu podignuta ljetna pozornica. Ruševine džamije odlično su se uklapale u koncept romantičarskog perivoja u kojem su se obično podizale umjetne ruševine jer izvornih nije bilo. Biskupski perivoj posjedovao je tako autentične ostatke.²³ »Slamnati« paviljon zvani »japanski«²⁴ tlocrtne veličine 8x10 metara pravo je remek-djelo lokalne arhitekture i jedinstveni primjer u Hrvatskoj (slika 8). Upravo ovaj paviljon pokazuje zavidnu profinjnost biskupskog perivoja i dokaz je visokih dometa parkovne arhitekture sjeverne Hrvatske.

Osim ova četiri velika objekta u perivoju su postojali različiti parkovni sadržaji i dekorativna plastika o čemu, međutim, ne posjedujemo relevantne podatke. Ovdje se i danas nalazi meteor koji je pao na tlo Đakovštine pa ga je biskup Strossmayer postavio u perivoj.²⁵ A. G. Matoš spominje bijele klupe i stolove s upisanim stihovima.²⁶ Na najstarijoj katastarskoj karti obilježena su mjesta akcenata u perivoju u obliku odmorišta, sjenica, cvjetnih ukrasa, špalira i sličnih sadržaja.

Perivoj je imao tri ulaza: glavni na sjeveru u blizini biskupskog dvora iz Piškorevačkog sokaka (današnja Ulica P. Preradovića), sporedni na jugu također s istoka iz iste ulice i gospodarski ulaz uz vrtove na zapadu (slika 6). Isti su ulazi zadržani i danas. Perivoj je na istoku, prema današnjoj Preradovićevoj ulici, bio ograđen od svog nastanka. Najstariji izgled poznajemo s fotografije prije izgradnje katedrale. Bila je to ograda od drvenih vertikalnih letvica postavljenih između zidanih stupova s piramidalnim završecima. Na razglednici početkom 20. st. ograda je bila promijenjena. Tada je bila transparentna, razmjerno niska drvena ograda koja se protezala do pretprostora katedrale (slika 9). Današnja visoka zidana ograda s ulaznim portalom podignuta je između dva rata.

21 Na katastarskoj karti iz 1863. g. obilježena je površina vrta ispred velikog staklenika gdje se ljeti iznosilo bilje toplijih krajeva. Na fotografiji iz 1925. g. vidi se banana (*Musa sp.*) ispred staklenika. Na katastarskoj karti iz 1939. g. ucrtan je prilaz stakleniku točno u osi centralnog ulaza formirajući mali špalir s grmovima šišanog šimšira koje i danas nalazimo u perivoju.

22 *Dakovo*, monografija, 1989., str. 14.

23 Džamiju u perivoju spominju M. Marković (op. cit., str. 170), Z. Karač (usp.: referat sa simpozija - Prilog urbanističko-arhitektonskom razvoju Đakova) i dr., a crteže džamije posjedujemo iz 1697. g. (grafika iz Spaarvog atlasa), 1914. g. (Đuro Szabo, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture SRH u Zagrebu) i 1919. g. (Iso Jung, Muzej Đakovštine).

24 Naziv prema podacima Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture SRH. Naziv »japanski« odaje romantičarsku modu kraja 19. st. koja je prodrila i u našu parkovnu arhitekturu. U perivojima toga vremena diljem Evrope bilo je uobičajeno podizati male objekte koji su asociirali na daleke i egzotične krajeve, osobito Kinu i Japan.

25 Ančić, V. op. cit., str. 20.

26 Matoš, A. G. op. cit. str. 267-268.

U kompoziciji perivoja ističe se os duž istočne staze perivoja (paralelno s ogradom) koja cilja u sredinu južnog pročelja biskupskog dvora. Vrt ispred južnog pročelja dvora simetričan je s obzirom na tu os. Druga os ima ishodišta na istom mjestu, na južnom ulazu, ali je vizuelno ipak znatno kraća i usmjerena je na sredinu južnog pročelja velike oranžerije (slika 6). Ne smiju se zanemariti brojne vizure s različitih pozicija perivoja prvenstveno na katedralu, ali i na ostale objekte i akcente u prostoru. Danas su te vizure gotovo nestale uslijed nekontroliranog rasta vegetacije.

Perivoj uz biskupski dvor pretežno je introvertirani parkovni prostor usmjeren na doživljaj parkovnih »interijera« i objekata u njemu, ali s naglašenim prisustvom glavnog đakovačkog akcenta, tornjeva katedrale, gotovo na svakom koraku u perivoju (slika 10).

BILJNE VRSTE U PERIVOJU

Podaci o biljnim vrstama biskupskog perivoja nisu stariji od tri desetljeća. Prvi popis biljnih vrsta potječe iz 1967. g. kada je perivoj zaštićen.²⁷ Biljne su vrste detaljno snimljene 1975., a učinjeno je to i 1988. g.²⁸ (vidi tablice).

U istraživanju povijesti perivoja zanimalo nas je koje je drveće, grmlje i cvijeće sađeno u vrijeme nastanka, ali i u kasnijim fazama njegova razvoja. O grmlju i cvijeću možemo samo nagađati. Sudeći prema starosti drveća, koje je evidentirano 1967. g, zaključujemo da je sađeno sredinom 19. st. što znači da se radi o drveću iz vremena nastanka perivoja. Osobito se svojim velikim opsegom debela ističe po nekoliko primjeraka klena, hrasta lužnjaka i lipe, dvije platane, pterokarija, crni borovi, smreke i drugo. U perivoju je do danas ostao veliki broj starih vrsta drveća, a od 1967. g. nestale su samo tri vrste.

Tijekom posljednja dva desetljeća posaden je veliki broj novih vrsta. Tako je 1975. g. nađena 21 vrsta koje prije nije bilo u perivoju, a 1988. g. još 28 novih vrsta bilja! To znači da je u posljednjih dvadesetak godina posađeno ili samoniklo 49 novih vrsta drveća i grmlja što je posljedica neodržavanja i sadnje bez znanstveno utemeljenog koncepta zaštite i obnove perivoja.

²⁷ Popis biljnih vrsta u perivoju naveden je u rješenju o zaštiti perivoja. Na popisu su samo vrste koje su se tada isticala svojom veličinom i starošću.

²⁸ Pregled biljnih vrsta 1975. g. naveden je prema Denich, A. op. cit., a 1988. g. prema Ančić V. op. cit., str. 32-33.

PERIVOJ DANAS

Romantičarski biskupski perivoj 19. st. danas možemo samo zamišljati. Jedini dobro očuvani dijelovi su historicistički dekorativni vrtovi ispred istočnog i južnog pročelja biskupskog dvora. Sudbina biskupskom perivoju nije bila sklona. Južni dio oduzet je za gradnju doma zdravlja, izgrađena je velika ljetna pozornica, a cijeli se park pretvorio u gustu šumu koja u dane »Đakovačkih vezova« služi kao sjenovito pribježište brojnih sudionika manifestacije.²⁹ Arhitektonski inventar perivoja davno je nestao. Nema više objekata, akcenata, špalira, brižno njegovanih cvjetnih dekoracija, vizura i ostalog parkovnog inventara koji ga je resio.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog prikaza bio je da na osnovu znanstvene analize dostupnih pisanih, grafičkih i kartografskih izvora utvrdimo vrijeme nastanka perivoja, njegov izgled i promjene od osnutka do danas, arhitektonsku kompoziciju, zatim stilska obilježja, biljne vrste, vrijednosti i osobitosti perivoja. Dakako da nije rečeno sve. Shvatimo ova istraživanja kao polazna i poticajna za daljnji rad na izučavanju povijesnog perivoja uz biskupski dvor u Đakovu, jer se radi o vrijednoj parkovnoj realizaciji Slavonije 19. st. Izuzetno ostvarenje predstavlja »slamnati« paviljon, poznat samo s fotografije, koji je jedinstven primjer arhitekture u perivojima sjeverne Hrvatske. Interesantan je zbog rijetкости, profinjene arhitektonske kreacije, izuzetnih dekorativnih vrijednosti pročelja, savršenog sklada između tradicionalne arhitekture i romantičarskih egzotičnih predodžbi.

Biskupski perivoj bio je najveći i najvrijedniji parkovni prostor u Đakovu, ali ne i jedini. Vrijedno je još spomenuti groblje, zapadno od biskupskog perivoja, i Mali park. Godine 1907. Regulatornom osnovom Đakova planirano je nekoliko manjih parkovnih površina, ali one nisu realizirane.

Sve je manje povijesnih perivoja, pa povijesna parkovna arhitektura vremenom dobiva odlike rariteta koji je sve više na cijeni. Zbog toga, ali i zbog njegovih vrijednosti, perivoj uz biskupski dvor u Đakovu moramo čuvati, štiti, održavati i obnavljati prema suvremenim evropskim principima zaštite i obnove parkovne arhitekture.

²⁹ Od 1967. g. započela je izgradnja u perivoju kada je podignut prvi zdravstveni objekt kod južnog ulaza. Godine 1983. izgrađeni su još Dom zdravlja, stanica za hitnu pomoć i drugi zdravstveni objekti. Godine 1970. podignuta je na mjestu ostataka džamije velika ljetna pozornica za potrebe održavanja »Đakovačkih vezova«. U perivoju je smješteno i dječje igralište.

Diacovensia 1/1995.

Principi zaštite i obnove trebaju se temeljiti na sljedećim osnovnim postavkama: 1. Perivoj se mora štiti i obnavljati u duhu Venecijanske povelje, povelje ICOMOS-IFLA i Talijanske povelje o zaštiti i obnovi povijesnih perivoja; 2. Treba se respektirati evolucija perivoja, tj. cjeloviti povijesni proces vrta te cjelokupnost arhitektonske i biljne kompozicije; 3. Obnova mora afirmirati sve postojeće autentične i nekadašnje poznate vrijednosti perivoja; 4. Obnova perivoja mora zadovoljiti potrebe suvremenog života, ali se pri tom treba očuvati karakter povijesnog perivoja, garantirati njegova zaštita i po mogućnosti još bolje istaknuti vrednote prošlosti; 5. Osnovu za obnovu čine postojeći perivoj sa svojim biljnim i arhitektonskim sadržajem, ali i svi ostali poznati kartografski, grafički i pisani povijesni izvori; 6. Obnova mora istaknuti stilska obilježja perivoja te uspostaviti vizure i vedute, pročišćene od svih recentnih dodataka; 7. U perivoju treba isključiti asfalt, beton i druge suvremene građevinske materijale koji bitno mijenjaju karakter parkovnog prostora; 8. Treba koristiti izvorne biljne vrste ili barem karakteristične za perivoj, a sve novounesene i neprimjerene biljne vrste ukloniti; 9. Zbog svoje prirode umjetničkog djela, zbog njege i uzgoja, pa i zbog ograničene površine, ne može se dozvoliti masovno prisustvo posjetilaca u perivoju. Dobro je poticati pristup publike, ali treba definirati uvjete posjeta te izbjegavati masovne manifestacije, priredbe i proslave koje aktiviraju veliki broj ljudi.

BILJNE VRSTE U PERIVOJU UZ BISKUPSKI DVOR U ĐAKOVU				
Red. br.	Četinjače	1967.	1975.	1988.
1	CHAKAECYPARIS LAWSONIANA Lawsonov pačempres			
2	CUPRESSUS SEMPERVIRENS var. HORIZONTALIS			
3	JUNIPERUS SABINA planinska somina			
4	JUNIPERUS VIRGINIANA virginijska borovica			
5	LARIX DECIDUA evropski ariš			
6	PICEA ABIES obična smreka			
7	PICEA PUNGENS bodljikava smreka			
8	PINUS NIGRA crni bor			
9	PINUS STROBUS borovac			
10	TAXUS BACCATA tisa			
11	THUJA OCCIDENTALIS američka tuja			
12	TSUGA CANADENSIS kanadska čuga			
		7	8	10

Diacovensia 1/1995.

BILJNE VRSTE U PERIVOJU UZ BISKUPSKI DVOR U ĐAKOVU				
Red. br.	Listače	1967.	1975.	1988.
1	ACER CAMPESTRE klen			
2	ACER NEGUNDO jasenoliki javor			
3	ACER PLATANOIDES javor mliječ			
4	ACER PESUDOPLATANUS gorski javor			
5	ACER PESUDOPLATANUS 'ATROPURPUREUM'			
6	ACER SACCHARINUM srebrnolisni javor			
7	AESCULUS HIPPOCASTANUM divlji kesten			
8	AILANTHUS GLANDULOSA pajasen			
9	BERBERIS VULGARIS 'ATROPURPUREUM'			
10	BETULA VERRUCOSA obična breza			
11	BUXUS SEMPERVIRENS šimšir			
12	CARIA sp.			
13	CARPINUS BETULUS obični grab			
14	CASTANEA SATIVA pitomi kesten			
15	CATALPA BIGNONIOIDES katalpa			
16	CELTIS AUSTRALIS košćel			
17	CELTIS OCCIDENTALIS američki koprivić			
18	CLEMATIS VITALBA obična pavit			
19	CORNUS SANGUINEA svib			
20	CORYLUS AVELLANA lijeska			
21	COTONEASTER HORIZONTALIS			
22	CRATAEGUS sp. glog			
23	FORSYTHIA EUROPAEA			
24	FRAXINUS ANGUSTIFOLIA poljski jasen			
25	FRAXINUS EXCELSIOR gorski jasen			
26	GLEDITSIA TRIACANTHOS trnovac			
27	GYMNOCLADUS DIOICUS			
28	HEDERA HELIX bršljan			
29	HIBISCUS SYRIYACUS sirijska ruža			

Diacovensia 1/1995.

Red. br.	Listače	1967.	1975.	1988.
30	JUGLANS NIGRA crni orah			
31	JUGLANS REGIA obični orah			
32	LABURNUM VULGARE zlatna kiša			
33	LIGUSTRUM VULGARE kalina			
34	MACLURA AURANTIACA			
35	MAHONIA AQUIFOLIUM			
36	MORUS ALBA bijeli dud			
37	PARTHENOCISSUS QUINQUEFOLIUM lozica			
38	PAULOWNIA TOMENTOSA			
39	PHILADELPHUS CORONARIUS pajasmin			
40	PLATANUS sp. platane			
41	POPULUS ALBA bijela topola			
42	POPULUS x CANADENSIS var. SEROTINA			
43	POPULUS NIGRA 'ITALICA' jablan			
44	PRUNUS AVIUM divlja trešnja			
45	PRUNUS CERASIFERA var. PISARDII			
46	PRUNUS DOMESTICA šljiva			
47	PTEROCARYA FRAXINIFOLIA			
48	QUERCUS ROBUR hrast lužnjak			
49	RHUS TYPHINA			
50	ROBINIA PSEUDOACACIA bagrem			
51	SALIX VIMINALIS košaračka vrba			
52	SAMBUCUS NIGRA crna bazga			
53	SOPHORA JAPONICA japanska sofora			
54	SPIRAEA x VANHOUTTEI			
55	TILIA CORDATA malolisna lipa			
56	TILIA TOMENTOSA srebrnolisna lipa			
57	ULMUS sp. brijest			
58	WEIGELA FLORIDA			
		14	32	54

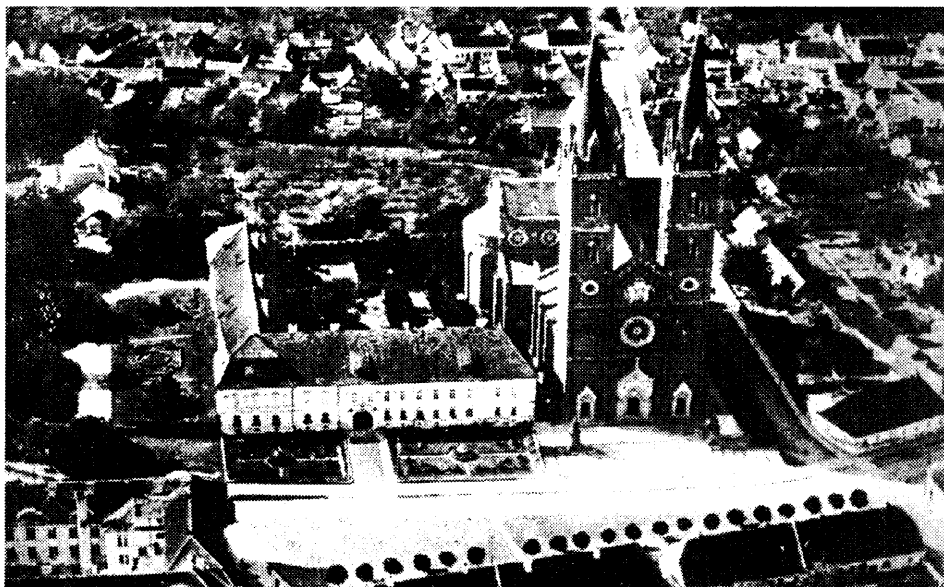

Katastarska karta iz 1863. g. (izvor: Republička geodetska uprava SRH)

Diacovensia 1/1995.

Katastarska karta iz 1939. g. (izvor: Republička geodetska uprava SRH)

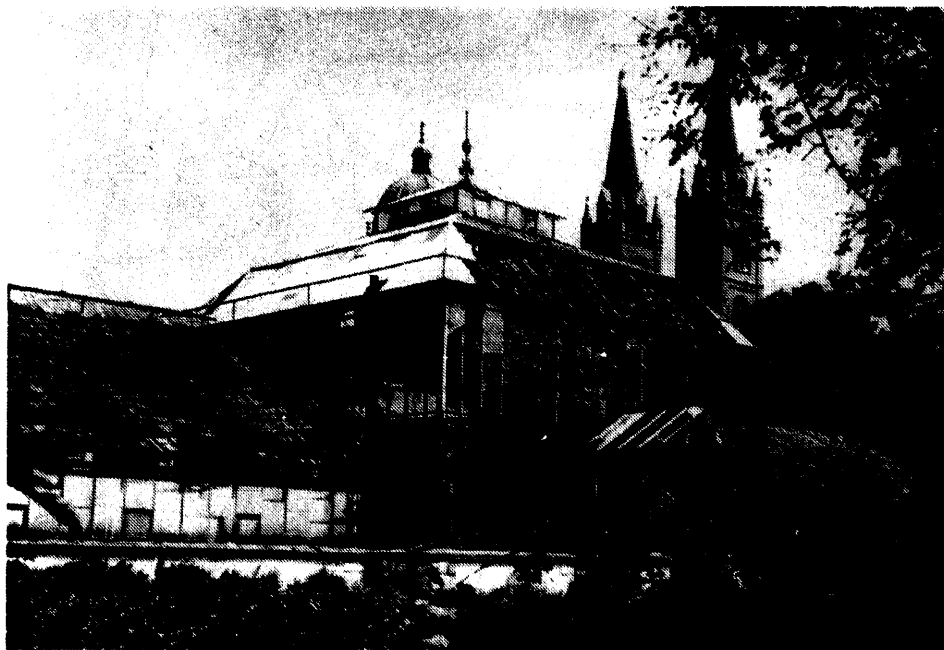
Dekoratívni vrtovi biskupskog dvora tridesetih godina 20. st. (izvor: Dijecezanski arhiv Đakovo)

Vrt ispred južnog pročelja biskupskog dvora oko 1900. g. (izvor: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture SRH)

Vrt ispred južnog pročelja biskupskog dvora oko 1970. g. (izvor: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Osijek)

Veliki staklenik u perivoju prije demontiranja (izvor: Dijecezanski arhiv Đakovo)

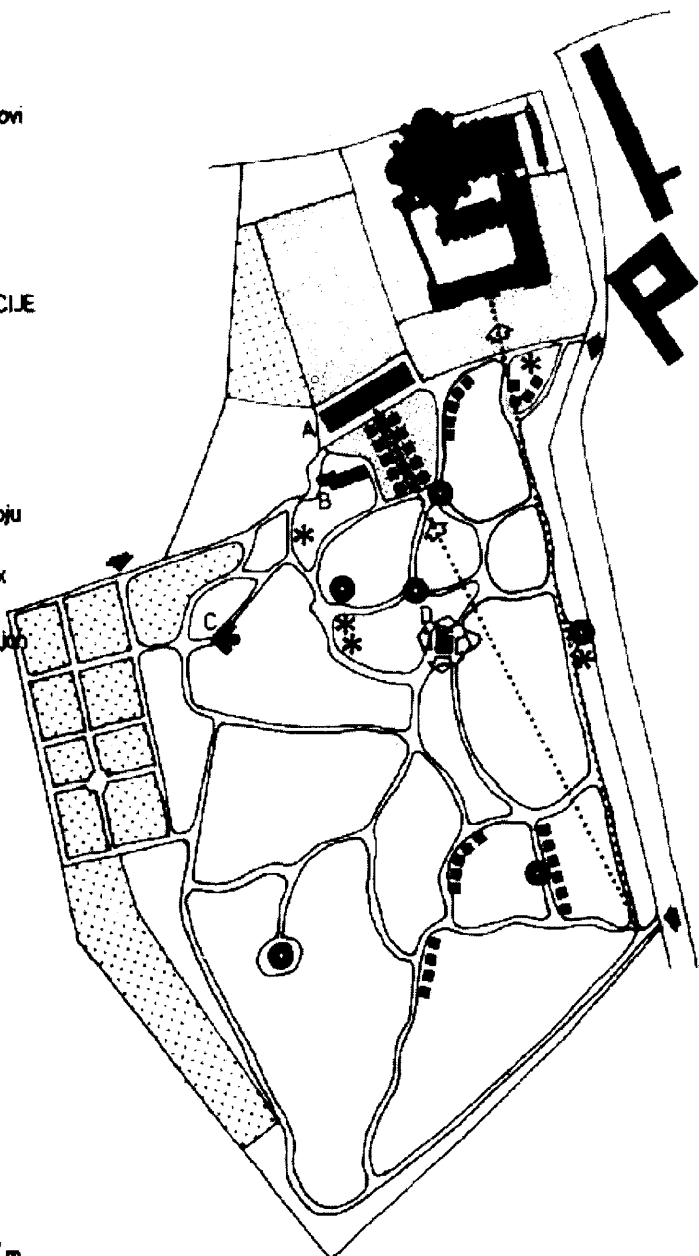
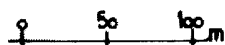
ANALIZA KOMPOZICIJE PERIVOJA UZ BISKUPSKI DVOR U ĐAKOVU

OBLICI ZELENILA

- dekorativni vrtovi
- vrtovi
- voćnjak
- špaliri
- cvjetnjaci

ELEMENTI KOMPOZICIJE

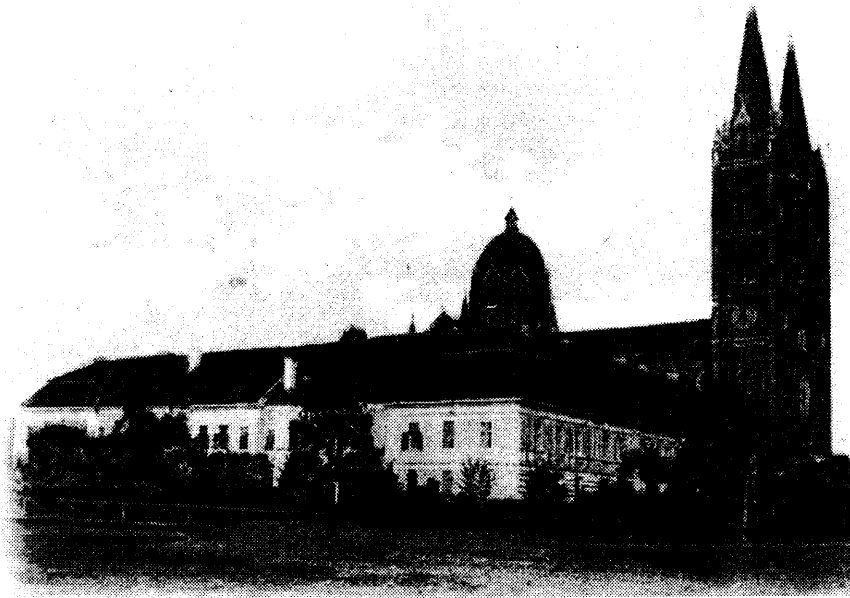
- staze i putovi
- osi
- vizure
- ulaz u perivoj
- akcenti
- objekti u perivoju
- A novi staklenik
- B stari staklenik
- C ostaci damije
- D slamnati paviljon

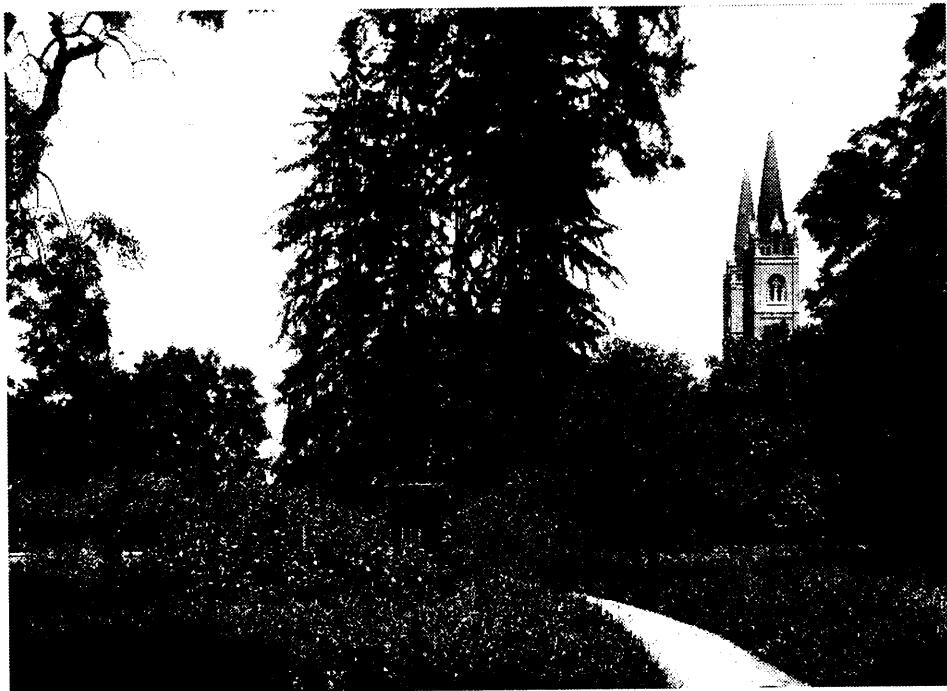
Analiza kompozicije perivoja uz biskupski dvor u Đakovu (autori: M. Obad-Šćitaroci i B. Bojanić)

»Japanski« paviljon u perivoju 1895. g. (izvor: Muzej Đakovštine)

Biskupski dvorac s vrtovima na razglednici početkom 20. st.
(izvor: Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu)

Detalj perivoja - pogled na tornjeve katedrale (izvor: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture SRH)